

Tiedeakatemit, tieteelliset seurat ja yhteiskunnallinen tehtävä

Jan Rydman

Päättäjät eri tasoilla tarvitsevat tutkimukseen nojaavaa tietoa päätöksenteon tueksi yhä enemmän. Monet päättäjät kansanedustajia myöten ovat kuitenkin valitelleet, että tutkimustieto välittyy Suomessa huonosti päätöksentekoon. Viime vuosina onkin useammassa yhteydessä nostettu esiin ajatus luoda päätöksenteon tueksi tiedepohjainen neuvontajärjestelmä, joka olisi riippumaton ja edustaisi eri alojen laajaa ja kiistatonta asiantuntemusta. – Etujärjestöistä ja erilaisista painostusryhmistä ei puutetta ole, niitä kuullaan kyllä valmistelutyössä kiitettävästi.

Päätöksentekijöiden tukena on toki tällä hetkelläkin erilaisia valtion sektoritutkimuslaitoksia ja neuvottelukuntia. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta puolestaan toimii teknologiakehityksen ja teknologian yhteiskunnallisten vaikutusten arviointitoimintaa suorittavana parlamentaarisena elimenä. Tutkijoiden ja kansanedustajien seura Tutkas järjestää niin ikään eri teemoista keskustelutilaisuuksia ja pyrkii näin saavuttamaan tutkimusperustaa päätöksenteolle. Suomen Akatemian rahoittamat tutkimusohjelmat ja arvioinnit tuottavat myös päätöksenteon pohjaksi monenlaista käyttökelpoista tietoa.

Hyödyntämättä sen sijaan on se riippumaton tiedeakatemioiden, tieteellisten seurojen ja niiden yhteiselinten tarjoama verkosto ja asiantuntemus. Käytännössä kaikki maamme tieteenharjoittajat kuuluvat tieteellisiin seuroihimme, ne muodostavat koko maan kattavan tutkijoiden verkoston. Tiedeakatemit kokoavat eri alojen arvostetuimpia tutkijoita piiriinsä (Suomalaisessa Tiedeakatemiassa ja Suomen Tiedeseurassa yhteensä noin 700 kotimaista jäsentä), tieteenalaseuroissa puolestaan monet erityisalojen uudet virtaukset, nuoremmat tutkijat sekä koko alan kenttä ovat yhteistoiminnassa.

Tieteelliset seurat ja varsinkin tiedeakatemit ovat olleet historiallisesti keskeinen osa

maamme tiedejärjestelmää. Koko tiedejärjestelmämme muuttui kuitenkin 1970-luvulla olennaisesti, Suomen Akatemia ja sen toimikunnat sekä laajentunut yliopistolaitos ja valtion tutkimuslaitokset ottivat hoitaakseen tehtäviä, joista tiedeakatemit ja muutkin seurat olivat ennen vastanneet. Voi perustellusti sanoa, että monesakin mielessä varsinkin Tiedeakatemioiden valtakausi päättyi tuolloin.

Uudessa tilanteessa opetusministeriö asetti vuonna 1977 toimikunnan selvittämään tieteellisten seurojen asemaa ja tehtäviä. Mietinnössä todettiin, että ”tiedeakatemian organisaation puutteellisuuden ja niiden erillisyyden vuoksi näiden huomattavana pidettävä asiantuntemus ei nykyään pääse tutkimuspoliittisessa keskustelussa esiin.” Eikä tilanne siitä parissakymmenessäkään vuodessa muuttunut: Tieteellisten seurain valtuuskunnan vuosikokouksessa 1999 tuolloinen Suomen Tiedeakatemian Valtuuskunnan puheenjohtaja professori Jarmo Visakorpi totesi varsin suorasukaisesti: ”tiedeakatemioiden hallinto ja toiminta ei ole sellaista, että niille voitaisiin antaa huomattavasti lisää tiedepoliittista vastuuta”. Hän muistutti, että ”Tiedeakatemioilla on siis varsin kunniakas menneisyys, tulevaisuudesta sen sijaan on syytä käydä keskustelua.” Tätä samaa ovat peräänkuuluttaneet monet muutkin Suomen Tiedeseuran ja Suomalaisen Tiedeakatemian esimiehet ja edustajat.

Mikä on tiedeakatemioiden laajempi yhteiskunnallinen merkitys nykyisin? Vastaako niiden asema ja toiminta sitä potentiaalia, joka niissä on? Voisiko jotakin tehdä toisin? Entä mikä rooli tieteellisillä erikoisseuroilla voisi olla tiedepoliittisessa vaikuttamisessa, miten niiden piirissä oleva asiantuntemus voitaisiin saada yhteiskunnan käyttöön? Minkälainen voisi olla jatkossa tiedeakatemioiden ja Tieteellisten seurain valtuuskunnan keskinäinen suhde ja toi-

saalta suhde päätöksentekokoneistoon?

Tieteellisten seurain valtuuskunnan toiminnan uudelleenorganisointi 1980-luvun alussa teki valtuuskunnasta monella alueella keskeisen toimijan niin tieteen tulosten tunnetuksi tekemisen kuin tieteellisen julkaisu toiminnan edistäjänä. Se kykeni myös tarjoamaan tieteellisille seuroille välineen vaikuttaa tiedepoliittisiin ratkaisuihin, se saattoi avustaa tieteestä tiedottamisessa ja monenlaisissa seurojen kannalta ajankohtaisten kysymysten esiin nostamisessa.

Sen enempää valtuuskunnalla kuin tiedeakatemioidella tai erikoisseuroillakaan ei kuitenkaan ole ollut sitä roolia, joka niillä voisi ja pitäisi olla: toimia aktiivisesti aloitteentekijöinä, tieteen asemaa yhteiskunnassa koskevan keskustelun käynnistäjinä ja edistäjinä. *Tieteessä tapahtu* -lehti toki osaltaan toimii tällaisena keskustelun edistäjänä, mutta enempäänkin olisi kysyntää ja mahdollisuuksia.

Esimerkkejä riippumattomista tiedeakatemiovetoisista think-tank-malleista on maailmalla runsaasti. Esimerkiksi arvostetun Yhdysvaltain National Academy of Sciences operatiivinen elin National Research Council tuottaa säännöllisesti eri aloilta erilaisia arvostettuja raportteja ja selvityksiä päätöksenteon tueksi. Euroopassa esimerkiksi Academia Europaea on sekin pyrkinyt tuottamaan riippumattomia, parhaiden mahdollisten asiantuntijoiden laatimia raportteja ja suosituksia päätöksentekoon kaikilla eri tasoilla. Englannissa Royal Society on vanhin ja arvostetuin esimerkki tällaisesta toiminnasta. Se tarjoaa ”riippumatonta ja objektiivista”, parhaaseen ja tuoreimpaan mahdolliseen tutkimukseen perustuvaa tieteellistä tietoa päätöksenteon tueksi.

Toki resurssit tieteen suurvalloissa ovat avian toisella tasolla kuin Suomessa, kyse onkin enemmän toiminnan periaatteista.

Tällä hetkellä tiedeakatemit toimivat lähinnä arvostettujen tutkijoiden yhdyssiteenä kuukausikokouksia järjestämällä sekä toisaalta edistämällä tutkimusta esimerkiksi apurahoja jakamalla, lausuntoja pyydettyä antamalla ja julkaisu toimintaa harjoittamalla. Kansainvälisten suhteiden ylläpitäjänä niillä on myös keskeinen merkitys, vaikkakin Suomen Akatemian merkitys on tälläkin alueella nous-

sut hyvin olennaiseksi.

Mikäli tunnustetaan ja tunnustetaan tämä tiedeakatemioiden oleva tieteellinen asiantuntemus ja Tieteellisten seurain valtuuskunnan olemassa olevan koneiston ja sen edustamien erikoisseurojen verkoston tarjoama asiantuntemus, saattaisi yhteiskunta varsin pienillä lisäyksellä valtionapuihin taata itselleen riippumattomista asiantuntijoista koostuvan neuvonantajakoneiston. Toiminnan kehittäminen ei vaatisi suuria panostuksia, koska rakenteet ja osa resurssista ovat jo olemassa. Tiedeakatemioidella pitäisi tulla olla kokopäiväistä henkilökuntaa koordinoimassa toimintoja, valtuuskunnan jo olemassa oleva koneisto kykenee puolestaan tarjoamaan apua monissa käytännön asioissa sekä toteuttamaan yhteistyötä muiden tieteellisten seurojen kanssa. Tiedeakatemioidella on jäseninä arvostetut tutkijat, valtuuskunnalla tieteelliset seurat – tiedeakatemit mukaan lukien. Se on hyvä verkosto.

Jotta vuosikymmeniä jatkunut keskustelu johtaisi viimeinkin myös tekoihin, voisivat tiedeakatemit, Tieteellisten seurain valtuuskunta ja ainakin eräät keskeiset tieteelliset seurat sekä tästä uudesta aloitteellisuudesta hyötyvä päätöksentekokoneisto (opetusministeriö, eduskunnan tulevaisuus- ja sivistysvaliokunta yms.) järjestää vaikkapa vielä loppusyksyn tai talven aikana yhteisen hyvin valmistellun keskustelutilaisuuden, jossa arvioitaisiin tällaisen riippumattoman think-tank-mallin toimintaedellytykset: Jos tällaiselle tiedeakatemioiden ja seuroihin nojaavalle mallille olisi todellinen tarve, miten toiminta käytännössä voitaisiin organisoida, keskitettynä vai hajautettuna mallina, mitä lisäresursseja se vaatisi, kenellä olisi käytännön vetovastuu, kenellä sisällöllinen ideointi ja aloitteellisuus? Valmiutta profiilin kohotukseen ja työn tekoon on epäilemättä niin tiedeakatemioiden kuin Tieteellisten seurain valtuuskunnassa.

Kirjoittaja on Tieteellisten seurain valtuuskunnan tiedotuspäällikkö, Tieteessä tapahtuu -lehden päätoimittaja ja Tieteen päivien pääsihteeri.